

Grażyna Mańkowska

DOI: 10.15290/sw.2024.24.09

Uniwersytet Warszawski

e-mail: gmmankow@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-5143-4744

Wybrane problemy słowotwórstwa nazw kobiet we współczesnym języku rosyjskim

Słowa kluczowe: feminatywy, derywacja, sufiks

Jak wiadomo, język i rzeczywistość są ze sobą powiązane. Z jednej strony możemy powiedzieć, że język odzwierciedla rzeczywistość i nasze jej postrzeganie (mówimy o tym, co istnieje lub chcielibyśmy, by istniało). Z drugiej – język kreuje rzeczywistość (dlatego zdarza się, że dostrzegamy jedynie to, co jesteśmy w stanie wyrazić przy pomocy środków ojczystego języka). W sposób szczególny na wzajemne oddziaływanie rzeczywistości i języka wpływają okresy wzmożonej aktywności społeczno-politycznej, kulturowej, technicznej, ekonomicznej i in. Dlatego język należy uznać za jeden z istotnych wyznaczników transformacji obserwowanych w określonym czasie i w określonym społeczeństwie.

Dla języka rosyjskiego istotnym okresem stał się przełom wieków – XX i XXI. Rozpad Związku Radzieckiego, wynikające z niego przemiany ustrojowo-polityczne, zwiększony dostęp do ideologii i osiągnięć naukowo-technicznych Ameryki i Europy Zachodniej wpłynęły nie tylko na jakość życia Rosjan, rzeczywistość, w jakiej przyszło im żyć, ale i na ich język. Lata 90. XX wieku to w Rosji m.in. czas rozwoju lingwistyki *gender* jako nowej dyscypliny naukowej, a wraz z nią czas refleksji nad miejscem kobiety w języku.

Wydaje się oczywiste, że nie może istnieć język, w którym nie mówiliby się o przedstawicielkach płci żeńskiej, chociaż sposoby przekazywania takiej informacji bywają różne – gramatyczne (w językach fleksyjnych m.in. poprzez użycie form rodzaju żeńskiego) lub leksykalne (szczególnie w językach, które nie mają kategorii rodzaju gramatycznego). Jednocześnie nie we wszystkich językach ze środków tych korzysta się równie chętnie.

W niniejszym artykule postaramy się przybliżyć problem percepcji i derywacji nazw kobiet we współczesnym języku rosyjskim.

W systemie leksykalnym języka rosyjskiego występuje znaczna liczba nominacji feminatywnych. Są to zarówno nazwy ogólne (*женщина, дама, баба, тётка, дамочка*), jak i nazwy charakteryzujące płć żeńską z różnych stron. Wydany przez N.P. Kolesnikowa w 2002 roku *Толковый словарь названий женщин* zawiera – jak czytamy w przedmowie – ponad 7 tys. jednostek, różnorodnych pod względem pochodzenia, znaczenia i nacechowania stylistycznego. Wśród nich znajdziemy¹:

1. Nazwy charakteryzujące ze względu na miejsce zamieszkania i narodowość: *американка, австралийка, азовчанка, белгородка, бельгийка, башкирка, вязьмичка, донбассовка, калининградка, москвичка, петербуржска, чешка, эстонка, горожанка, римлянка, эскимоска* i in.;
2. nazwy charakteryzujące ze względu na rodzaj wykonywanych zajęć;
 - a) nazwy zawodów, np. *адвокатесса, баянистка, библиотекариша, почтальонша, поэтесса, рецензентка, учительница*;
 - b) nazwy osób związanych ze sportem, np. *спартаковка, спортсменка, аквалангистка, конькобежка, лыжница, теннисистка; яхтсменка, бегунья, биатлонистка*;
 - c) nazwy funkcji i stanowisk, np. *администраторша, бригадирша, директорша, шефиня* i in.;
3. Nazwy charakteryzujące ze względu na pochodzenie społeczne, status, tytuł szlachecki: *аристократка, барыня, боярыня, буржуазка, баронесса, графиня, дворянка, крестьянка, монархиня, патрицианка, пролетарка, царица, эрцгерцогиня*;
4. Nazwy charakteryzujące ze względu na wyznawaną religię i miejsce w hierarchii kościelnej: *аббатиса, адвентистка, диаконисса, игуменья*,

¹ Wyodrębnienie poszczególnych grup – za: Polakova [2000, 133–134], Borejszo [2005, 242–24], Mańkowska [2008; 2013, 37–38].

иеговистка, иноверка, кальвинистка, католичка, монахиня, мусульманка, никонианка, попадья, скитница, христианка i in.;

5. Nazwy charakteryzujące ze względu na przekonania polityczne i ideologiczne: m.in. *абсолютистка, активистка, анархистка, англофобка, бандеровка, белоэмигрантка, большевичка, глобалистка, демократка, коммунистка, марксистка, правдистка, революционерка, республиканка, эсдечка, эсерка;*
6. Nazwy charakteryzujące ze względu na cechy fizyczne i psychiczne, skłonności, wady i zalety: *бездельница, бесстыдница, веселуха, воровка, гордячка, добрячка, злодейка, идиотка, капризуня, карлица, малышка, мотовка, озорница, плутовка, подхалимка, правдолюбка, романтическая, сплетница, толстуха, усачка, фантазёрка, франтиха, щеголиха, эгоистка, ябедница i in.;*
7. Nazwy charakteryzujące ze względu na stan cywilny, relacje rodzinne, pokrewieństwo i powinowactwo: *бабушка, бобылка, братаниха, внучка, дочь, жсена, кузина, мать, прабабушка, правнучка, разведёнка, сватья, свояченица, сестра, ямищичка, ясаульша i tp.;*
8. Nazwy charakteryzujące ze względu na różnego rodzaju łączność, istnienie cech wspólnych, m.in.: *одноклассница, одноклубница, однокурсница, однополчанка, односельчанка, однофамилица, ровесница, соавторка, собеседница, собутыльница, совоспитанница, соседка, сотрудница, тёзка;*
9. Nazwy wskazujące na wiek kobiety: np. *молодка, старуха, юница, дошкольница;*
10. Nazwy sytuujące młode kobiety w hierarchii szkolnej: *внешкольница, гимназистка, одиннадцатиклассница, пэтэушница, ученица, студентка, школьница;*
11. Nazwy wskazujące na nękające kobietę przypadłości i choroby: *кокаиnistка, психастеничка, шизофреничка, эпилептичка, язвенница.*

W słowniku, obok jednostek od dawna uznanych (w tym wyrazów już przestarzałych – historyzmów i archaizmów), znajdujemy wyrazy nowe (w momencie wydania słownika) lub dotychczas nieuwzględniane w opracowaniach leksykograficznych (m.in. dialektyzmy i żargonizmy). Jak przyznał autor słownika, „[к]акая-то часть новых наименований не сразу попадает в поле зрения лексикографов. Однако их появление на страницах

периодических изданий говорит о том, что тенденция конструировать *феминизмы* (слова, обозначающие женщин), используя словообразовательные элементы русского языка, существует и даже усиливается” [Kolesnikov 2002, 4–5].

Pomimo wskazanej ilości i różnorodności nazw kobiet, w języku rosyjskim początku XXI wieku odnotowano istotne luki leksykalne. Od niektórych maskulinów nie tworzy się form rodzaju żeńskiego ze względów oczywistych – nazywają one zjawiska związane wyłącznie z mężczyznami, bądź też funkcje i zawody tradycyjnie kojarzone z przedstawicielami tej płci (np. *двоеженец, женоубийца, бабник, патриарх, епископ, сантехник, сталевар*). Mniej oczywisty jest fakt, że żeńskich odpowiedników nie mają też wybrane leksemy charakteryzujące człowieka ze względu na jego stany psychiczne, przywary i skłonności (słownik Kolesnikowa nie odnotowuje form feminatywnych odpowiadających m.in. wyrazom *живоглот, изверг, льстец, подлец*). Jednak szczególną uwagę zwraca brak wielu wyrazów rodzaju żeńskiego odpowiadających znaczeniowo leksemom ze znaczeniem ‘uczony’ (m.in. *биохимик, теоретик, антрополог, психолог, бактериолог, почвовед*) i ‘działacz kultury’ (np. *анималист, документалист, дирижёр, конференсье, мим, примитивист, сатирик, хореограф*). Nie pojawiły się także żeńskie odpowiedniki większości maskulinów oznaczających osobę o wyjątkowych zdolnościach intelektualnych, zawodowych, organizatorskich itp. (np. *авторитет, вождь, гений, знаток, мудрец, политик, универсал*), a także osobę pełniącą wysokie stanowisko państwowe (*премьер-министр, мэр*). Ponadto wyłącznie formę męską mają tytuły honorowe (np. *гроссмейстер, мастер спорта, Герой Советского Союза*).

Od momentu wydania słownika Kolesnikowa minęło ponad 20 lat. Przez ten czas w tekstach rosyjskojęzycznych stopniowo pojawiały się kolejne feminatywy. Jak zauważa A. Kobiakow [Kobâkov 2022, 556], w rejestrujących zmiany w systemie leksykalnym języka rosyjskiego za lata 2015–2020, a wydanych w latach 2017–2021 słownikach neologizmów *Новое в русской лексике*, odnotowano 66 rzeczowników rodzaju żeńskiego, w większości charakteryzujących kobietę ze względu na przynależność do określonej grupy zawodowej lub społecznej. Z kolei Z. Miniejewa [Mineeva 2022], z dwu słowników wydanych w 2021 roku: *Новое в русской лексике* (dane za 2020 rok) i *Словарь русского языка коронавирусной эпохи*, wyekscerpowała łącznie

24 nazwy feminatywne, a ponadto ze źródeł internetowych i mediów – jeszcze 40 jednostek niezarejestrowanych przez leksykografów. Można zatem przyjąć, że tylko w latach 2015–2021 język rosyjski wzbogacił się o ponad 100 nowych feminatywów. Jednocześnie w różnym stopniu rozwinęły się (poprzez powstanie nowych nazw lub wzrost frekwencji – w tekstach o różnym nacechowaniu stylistycznym – feminatywów już istniejących) grupy semantyczne nazw kobiet związane z działalnością zawodową (np. *редакторка, космонавтка, юристка, пилотесса, адвокатесса, водительница*), sportem (m.in. *байкерша, футболистка, гимнастка, парализованная, прыгунья, пловчиха, чемпионка, юниорка*), medycyną (*ковидница, кардиологиня, ординаторша, психоаналитичка, психологиня* i in.) i działalnością społeczno-polityczną (*мэрша, президентка, экс-премьерша*), a także grupa nazw kobiet o szczególnych zdolnościach (*нобелиантка, номинантка, призёрка, победительница*) i in.

W tym miejscu warto zastanowić się nad przyczynami powstawania feminatywów oraz problemami w zakresie derywacji tego typu jednostek leksykalnych w języku rosyjskim.

Po pierwsze, oczywiście jest, że – skoro jedną z funkcji języka jest odzwierciedlanie rzeczywistości i przekazywanie informacji o niej – nie może istnieć język, który nie posiadałby środków (gramatycznych i/lub leksykalnych) służących wyrażaniu informacji o płci żeńskiej. Kobiety zajmują bowiem ważne miejsce w otaczającym nas świecie. A zatem, feminatywy powstają zazwyczaj wtedy, gdy zaistnieje realny związek pomiędzy kobietami a określonymi zjawiskami czy procesami. Dlatego za przyczyny pojawienia się nowych feminatywów Kolesnikow uznawał zwłaszcza przemiany społeczne, polityczne i ekonomiczne, które przyczyniły się do podejmowania przez kobiety całkowicie nowych lub dotychczas zarezerwowanych dla mężczyzn rodzajów aktywności.

Po drugie, wspomniany powyżej autor stwierdził, że feminatywy są w języku rosyjskim zjawiskiem pożądanym:

Регулярное употребление названий женщин поможет избавиться от таких неграмматических сочетаний, как *продавец ответила, представитель не исключила, корреспондент обратилась, уполномоченный заявила, повар расстроилась, бортпроводник сказала, руководитель прокомментировала, писатель Л. Либединская, русский поэт А.А. Ахматова* и др. [Kolesnikov 2002, 5–6].

Można zatem mówić o dwu rodzajach przyczyn tworzenia feminatywów:

1. Przyczynach pozajęzykowych – wynikających z potrzeby mówienia o realiach przy użyciu adekwatnych środków leksykalnych,
2. Przyczynach wewnątrzjęzykowych – wynikających z logiczno-gramatycznych reguł składniowych języka.

Wydaje się, że obie kategorie przyczyn w wystarczającym stopniu uzasadniają derywację feminatywów. Pomimo to wielu Rosjan ma sceptyczny stosunek do tego typu nominacji. Derywowanie nazw kobiet uważają za wymysły feministek², a „niegramatyczne” (zdaniem Kolesnikowa) połączenia uznają za niewymagającą zmian tradycję językową. Tak więc stosunek Rosjan do nominacji żeńskich jest nadal ambiwalentny (na ten temat zob. np. [Mańkowska 2008]). Przypomnijmy w tym miejscu pracę Kulibiny [2004, 5], która pisząc o rosyjskich przedstawicielkach literatury pięknej używa wyłącznie określeń *писатели-женщины* i *женщины-поэты*, z rozmysłem (jak zaznaczyła sama autorka) unikając – jako poniżających – wyrazów *писательница* i *поэтесса*.

Ciekawy przykład w tym zakresie stanowi leksem *депутатка*, który pojawił się w języku rosyjskim pod koniec XVIII wieku, a upowszechnił – w wieku XX. Zgodnie ze wskazaniem słowników języka rosyjskiego jest to wyrazu neutralny. Tymczasem, jak pisze Bortnik [2001, 52],

[в] судебной практике наших дней известны случаи, когда депутаты-женщины обращались в суды с исковыми заявлениями, в которых расценивали адресованные им в газетных публикациях слова «депутатка», «избранница» и подобные как оскорбительные.

Jak stwierdza S. Byłkowa [Byłkova 2021], neutralne użycie wyrazu *депутатка* w tekstach prasowych XX wieku

свидетельствовало о равноправии женщин и мужчин этого статуса. Но в 21-м веке те же самые СМИ начали использовать «депутатка» в ироничном ключе, как бы выражая мысль о том, что законодательная и представительная власть – это поле деятельности не для женщин. Так как язык отражает нашу действительность, то можно сделать вывод, что в 21-м веке не во всех сферах у нас есть равенство.

² Taką opinię wyraża m.in. S.P. Stepanow w artykule o dość znaczącym tytule *Процесс образования феминитивов как сфера борьбы за равенство полов* [Stepanov 2020, 129–135].

Można zatem sądzić, że autorka opowiada się za neutralnym charakterem leksemu, jego obecność w języku uważa za uzasadnioną, a niechęć do leksemu odbiera w kategoriach seksizmu. W odróżnieniu od cytowanej autorki inny językoznawca, S. Stepanow, uważa wyraz *депутатка* za potoczizm lub okazjonalizm (!), który „[...] есть инструмент иронии и явного подтрунивания над этим депутатом, способ высмеивания его поведения, его инициатив и пр.” [Stepanov 2020, 133–134].

Większość feminatywów uwzględnionych w słowniku Kolesnikowa to – obok zapożyczeń (m.in. *пани, панна, фрау, леди, мисс*) i samodzielnych leksemów (*мать, дочь, тётя, няня* i in.) – formy pochodne od odpowiednich nominacji rodzaju męskiego. Jednocześnie najwyższą frekwencję wykazują formacje na *-к(a)* (*вольтижёр – вольтижёрка*), *-ниц(a)* (*учитель – учительница*), *-щик(a)* (*бетонщик – бетонщица*), *-чик(a)* (*пулемётчик – пулёмётчица*). Inne formacje – m.in. tworzone przy użyciu sufiksów: *-иц(a)*, *-их(a)*, *-ш(a)*, *-иц(a)*, *-ин'(a)*, *-ецц(a)*, *-ух(a)*, *-ьж(a)* (np.: *царь – царица, врач – врачиха, великан – великанша, директор – директориса, герой – героиня, драматург – драматургесса, вор – воруха, бегун – бегунья*) – reprezentowane są zdecydowanie rzadziej³.

Jednocześnie większość żeńskich derywatów – w zestawieniu z formami męskimi uznawanymi za podstawowe i nienacechowane – ulega przeobrażeniom semantycznym i stylistycznym, prowadzącym do obniżenia ich wartości.

Wyraz *учитель* używany jest w dwóch znaczeniach: 1. osoba nauczająca jakiegoś przedmiotu, wykładowca, 2. człowiek będący autorytetem w jakiejś dziedzinie. Utworzony od niego derywat *учительница* używany jest jedynie w pierwszym znaczeniu.

Niektóre derywaty mają znaczenie częściowo zbieżne: np. rosyjski *математик* to naukowiec – specjalista w dziedzinie matematyki (a więc osoba niekoniecznie zajmująca się działalnością dydaktyczną), natomiast *математичка* to nauczycielka matematyki, ale tylko w szkole średniej (a więc nie uczona).

Nierzadkie są też przypadki, że nazwy osób, które wydają się parami rodzajowymi, w rzeczywistości mają całkowicie odmienne pochodzenie i inne znaczenia. Na przykład rosyjski wyraz *машинист* oznacza osobę

³ Na temat słownotwórstwa nazw kobiet zob. m.in. Milejkowska [1989].

prowadzącą pociąg, a więc – zatrudnioną na bardzo odpowiedzialnym stanowisku. Natomiast *машинистка* – to kobieta pisząca na maszynie do pisania, które to zajęcie, zdaniem osób „niewtajemniczonych”, nie wymaga szczególnych umiejętności.

Współcześnie derywowane nazwy kobiet wykorzystują większość dostępnych środków słowotwórczych. Jednak powodem niechęci do feminatywów lub problemem przy ich tworzeniu stają się m.in. opisane powyżej możliwości przeobrażeń semantycznych i stylistycznych, często wynikające ze znaczeń słowotwórczych tworzących je formantów⁴.

Na przykład, sufixs *-u(a)* – obok wyrażenia znaczenia płci żeńskiej – zazwyczaj modyfikuje znaczenie (np. *воеводша* – żona *воеводы*), powoduje zmianę konotacji stylistycznych (*penoptëpша* – potoczna nazwa kobiety-reportera), bądź też wprowadza oba typy zmian (np. *банкирша* – to kolokwialna nazwa żony *банкура*). Guzajerowa [2019, 107] wyekscerpowwała ze współczesnych słowników języka rosyjskiego 166 nieopatrzonych kwalifikatorem *przestarzałe* feminatywów na *-u(a)*. Spośród nich aż 124 oznaczone zostały kwalifikatorem *potoczne*, 6 – *kolokwialne*, a 2 – *żargonowe*. Jednostki, w których dany sufixs tworzy jedynie formę żeńską bez wprowadzania pozostałych zmian istnieją, lecz są rzadkością (np. *лифтёрша* – od *лифтёр*, kobieta obsługująca windę). Wśród jednostek potocznych znajdziemy liczne formacje nieuwzględnione w słowniku Kolesnikowa – zapelniające opisane powyżej luki leksykalne lub powstałe w odpowiedzi na nowo zaistniałe zjawiska, np.: *буллерша*, *геймерша*, *дизайнерша*, *зумерша*, *инфлюенсерша*, *каскадерша*, *мэрша*, *модельерша*, *ординаторша*, *продюсерша*, *реставраторша*, *тиктокёрша*, *тренерша*, *хейтерша*, *ютуберша* i in. Jednocześnie nacechowanie sufixsu spowodowało, że niektóre istniejące już leksemy na *-u(a)* zaczęto zastępować nowymi formacjami – utworzonymi przy pomocy innych środków słowotwórczych. Na przykład, obok derywatu *авторша* – potocznej (i całkowicie niedopuszczalnej w tekstach stylu naukowego lub oficjalno-dokumentalnego) nazwy kobiety-autora – pojawiła się *авторка*. Czy jednak ta forma ma szansę na uzyskanie statusu stylistycznie neutralnej? Okazuje się, że i w przypadku sufixsu *-к(a)* Rosjanie mają wątpliwości.

⁴ Na temat znaczeń omawianych poniżej sufixsów – zob. Efremova [2005].

Sufiks $-\kappa(a)$ to jeden z najbardziej produktywnych formantów w języku rosyjskim. Przede wszystkim jest on podstawowym sufiksem tworzącym nienacechowane stylistycznie nazwy kobiet, charakteryzujące je ze względu na narodowość i miejsce zamieszkania (*азиатка, африканка, афганка, чешка, белгородка, астраханка*). Wyodrębniamy go również w szeregu nowych feminatywów, m.in. *архитекторка, дизайнерка, директорка, искусствоведка, кандидатша, коллекционерка, копирайтерка, лекторка, мизогинистка, мизогинка, модераторка, почвоведка, президентка, редакторка, саксофонистка, синоптичка, телепродюсерка, терапевтичка, товароведка, шоферша, экспертка* i in. Do aktywnego słownika wróciły niektóre przestarzałe nazwy kobiet z sufiksem $-\kappa(a)$, m.in. *танцорка* i *актерка*. Jednak równolegle omawiany morfem służy tworzeniu form deminutywnych i hipokorystycznych – nie tylko od nazw osobowych (np. *бедняжка, сестричка, Валерка, Светка*, ale także *ночка, книжка, собачка, пташка*). Przy pomocy danego sufiksu derywowane są ponadto imiona zwierząt domowych (*Белка, Капитанка, Жучка*), a także rzeczowniki odczasownikowe oznaczające samą czynność, subiekt lub obiekt czynności, bądź też jej rezultat (np. *задержка, тёрка, записка, выдумка, закуска*). Wielość znaczeń omawianego sufiksu powoduje, że w mentalności wielu Rosjan kojarzony on jest ze znaczeniami innymi, niż tylko ‘osoba płci żeńskiej’. W niektórych przypadkach utworzenie derywatu z sufiksem $-\kappa(a)$ może prowadzić do powstania homonimów (np. wyraz *столярка* może oznaczać zarówno kobietę-stolarza, jak i czynność – stolarstwo). Z kolei fakt, że dany formant tworzy również formy zdrobniałe, nazwy zwierząt i przedmiotów, powoduje, że formacje na $-\kappa(a)$ odbierane są jako niepoważne i lekceważące.

To spowodowało uaktywnienie się formantów uważanych za przestarzałe i/lub nieproduktywne. Tak zatem, na wzór już istniejących formacji z sufiksem $-ecc(a)$ – neutralnych, tworzonych od tytułów arystokratycznych (np. *баронесса, виконтесса, принцесса*) oraz potocznych odpowiedników nazw rodzaju męskiego (m.in. *адвокатесса, клоунесса, поэтесса*) – pojawiły się wyrazy: *авторесса, генералесса, гидесса, критикесса, пилотесса, полконесса, старозомесса*.

Aktywizował się także sufiks $-\text{ин}'(a)/-\text{ын}'(a)$, który również – dzięki takim wyrazom jak *барыня, богиня, боярыня, героиня, монахиня, княгиня, графиня, сударыня, герцогиня* (a więc, w większości formom tytularnym) – może przywoływać dobre skojarzenia. Jak pisze Zacharczuk

[Zaharčuk 2021, 383], sufiks ten „[...] получил «вторую жизнь» в словах с заимствованными из греческого морфемами -лог-, -пед-, -гог- [...]”, np. *анестезиология, гинекология, косметология, маркетинология, травматология, филология, ортопедия, педагогика* i in. Ponadto omawiany afiks odnajdujemy w wyrazach *хирургия, фотография* czy *людини*. Ten ostatni przykład ma oznaczać kobiety jako grupę społeczną, a utworzony został od formy liczby mnogiej – *люди* [por.: Zamyślâeva 2021, 53].

Przy tworzeniu nowych nazw kobiet nadal wykorzystywane są nienacechowane stylistycznie sufiksy *-ниц(а)* i *-щниц(а)/-щниц(а)*. Należy jednak zauważyć, że sufiks *-ниц(а)* rozszerzył swoje możliwości: według słownika Jefremowej [Efremova 2005, 299–300], formant ten tworzy „[...] названия лиц женского пола от названий соответствующих лиц мужского пола на -тел’- и -ител’- [...]”. W innych przypadkach omawiany sufiks może tworzyć nazwy przedmiotów (np. *мельница, сокровищница*), nazwy zwierząt (m.in. *ночница, капустница*) oraz odczasownikowe nazwy osób płci męskiej (np. *возница*). Tymczasem w wyekscerpowanym materiale obok formacji typowych, tj. zgodnych ze wskazaniem słownika (np. *водительница* od *водитель*), o wiele częściej pojawiają się feminatywy na *-ниц(а)* tworzone od nazw przedmiotów i zjawisk zgodnie z regułami derywacji nazw nieosobowych: *коронавируссница, макияжница, масочница, постковидница* i in. Wydaje się, że spośród omawianych sufiksów jedynie *-щниц(а)/-щниц(а)* (choć wybór alomorfu uzależniony jest od tematu podstawy słowotwórczej, współcześnie częściej spotykamy jego realizację w formie *-щниц(а)*) nie zmienia swojego znaczenia i/lub nacechowania stylistycznego⁵. Za jego pomocą tworzymy nazwy osób płci żeńskiej, charakteryzujące kobietę ze względu na działalność, jej specyfikę, poglądy itp. – w zależności od znaczenia wyrazu motywującego, np.: *биоплясница, детективница, инстаграмница, карантинница, концептуальница, мейканница, пиарница, удалёница* i in.

Wśród nowych nazw kobiet znajdziemy też formacje powstałe w procesie kontaminacji (*удалёнушка* – *удалёнка* + *Алёнушка*; *ковидиотка* – *ковид* + *идиотка*) lub złożeń, np. *кинодива, мудроженица, зум-русалка*,

⁵ Więcej na temat sufiksu *-щниц(а)/-щниц(а)* patrz: Mineeva [2022].

фем-блогерка, ковид-диссидентка, стриминг-королева, женщина-менеджер, девушка-продавец i in. Na szczególną uwagę zasługują dwa ostatnie przykłady. Przede wszystkim, w obu przypadkach żeńskość została wyrażona w sposób leksykalny – pierwszy człon złożenia (*женщина, девушка*) jest wyrazem oznaczającym osobę płci żeńskiej, natomiast wskazanie na rodzaj zajęcia – drugi człon – wyrażają formy rodzaju męskiego (*менеджер, продавец*). Ponadto formacja *девушка-продавец* wydaje się dziwna, gdyż w języku rosyjskim funkcjonuje neutralna stylistycznie nazwa *продащица*, jednak użycie formy złożonej ma podkreślić, że nie chodzi o „zwykłą ekspedientkę” – kobietę zatrudnioną w sklepie spożywczym, odzieżowym, bądź też w drogerii: przykład wyekscerpowano z wywiadu z kobietą pracującą w salonie samochodowym, a więc aktywną w „męskiej” sferze zawodowej.

Jak pisze Guzaierowa [Guzaerova 2019, 110], derywacja współczesnych feminatywów ma charakter niesystemowy, nieuporządkowany. Użytkownicy języka tworzą je w sposób intuicyjny, kierując się własnymi wyobrażeniami i wyczuciem estetyki brzmienia. A ponieważ te mają charakter indywidualny, w tekstach medialnych i na stronach internetowych można znaleźć całe szeregi synonimów słowotwórczych, np. *авторша – авторка – автрица – авторесса; лекторша – лекторка – лектрица*. Alksnit [za: Zaharčuk 2021, 383] dla wyrazu *министр* podaje aż sześć żeńskich odpowiedników – *министрка, министерка, министрша, министерша, министрица, министресса* – które spotkać można w tekstach publicystycznych i na stronach internetowych. Znamienny pod tym względem jest także mem [Sredi vas]: pochylająca się nad leżącym mężczyzną kobieta pyta: *Среди вас есть доктор?* Odpowiada jej pięć innych kobiet: *Я докториша. – Докторесса. – Докторка. – Докторша. – Докториня.*

Podsumowując, należy stwierdzić, że we współczesnym języku rosyjskim ostatnich dwudziestu lat nazwy kobiet derywowane są przy pomocy dobrze znanych ruszczyźnie środków słowotwórczych. Jednak niektóre z nich wykorzystywane są rzadziej ze względu na konotacje semantyczne i stylistyczne (*-ш(a)*, *-к(a)*), inne zaczęły być wykorzystywane w sposób dotychczas nieobserwowany (*-ниш(a)*). Uaktywniły się formanty uważane za przestarzałe, nieproduktywne (zwłaszcza *-ец(a)*). Jedynie sufiks *-щиш(a)/-чиш(a)* nie zmienia swojego znaczenia i/lub nacechowania stylistycznego, zachowując swoją produktywność.

Na zakończenie można zatem powiedzieć, że możliwości języka rosyjskiego w zakresie derywacji feminatywów są bardzo duże, a na drodze tworzenia i używania wyrazów nazywających kobiety stoją jedynie bariery psychologiczne [por. Kolesnikov 2002, 6].

Literatura

- Borejszo M., 2005, *O nazwach kobiet w polszczyźnie i ich roli w rekonstruowaniu obrazu świata*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. 1: *Tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny*, seria: „Język a komunikacja 8”, Kraków, s. 235–245.
- Bortnik G.V., 2001, „Obidnaâ” kategoriâ, „Russkaâ reč”, № 2, Moskwa, s. 51–54. [Бортник Г.В., 2001, «Обидная» категория, «Русская речь», № 2, Москва, с. 51–54.]
- Bylkova S., 2021, *Avtorka, blogerka, strimerša – kak feminitivity priživaûtsâ v ruskom âzyke (interv’û)*. [Былкова С., 2021, *Авторка, блогерка, стримерша – как феминитивы приживаются в русском языке (интервью)*], <https://rostovchanka-media.ru/novostiinformacziya/obshhestvo/feminitivityi> [15.06.2023].
- Efremova T.F., 2005, *Tolkovij slovar’ slovoobrazovatel’nyh edinic russkogo âzyka*, Moskva. [Ефремова Т.Ф., 2005, *Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка*, Москва.]
- Guzaerova R.R., 2019, *Bloger ili blogerša: russkie feminitivity s formantom -š(a) v sovremennom mediaprostranstve*, „Učenie zapiski Kazanskogo universiteta”, Seriâ Gumanitarnye nauki, t. 161, kn. 5–6, s. 105–116. [Гузаерова Р.Р., 2019, *Блогер или блогерша: русские феминитивы с формантом -ш(а) в современном медиaprостранстве*, «Ученые записки Казанского университета», Серия Гуманитарные науки, т. 161, кн. 5–6, с. 105–116.]
- Il’asova S.V., Pugačeva E.V., 2022, *Feminitivnost’: ot leksičeskoj k slovoobrazovatel’noj*, „Filologičeskij klass”, t. 27, № 4, s. 54–66. [Ильясова С.В., Пугачева Е.В., 2022, *Феминитивность: от лексической к словообразовательной*, «Филологический класс», т. 27, № 4, с. 54–66.]
- Kobâkov A.V., 2022, *Feminitivity v zerkale neologičeskoj leksikografii*, „Učenie zapiski Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta”, № 5(44), s. 556–559. [Кобяков А.В., 2022, *Феминитивы в зеркале неологической лексикографии*, «Ученые записки Новгородского государственного университета», № 5(44), с. 556–559.]
- Kolesnikov N.P., 2002, *Tolkovij slovar’ nazvanij ženššin*, Moskva. [Колесников Н.П., 2002, *Толковый словарь названий женщин*, Москва.]

- Kubaeva O.V., 2022, *Novaâ volna feminitivov v sovremennom russkom âzyke*, s. 418–422. [Кубаева О.В., 2022, *Новая волна феминитивов в современном русском языке*, с. 418–422.], <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-volna-feminitivov-v-sovremennom-russkom-yazyke/viewer> [16.06.2023].
- Kulibina N.V., 2004, *Napisano ženščinami*, Moskva. [Кулибина Н.В., 2004, *Написано женщинами*, Москва.]
- Mańkowska G., 2008, *Percepcja nazw kobiet w języku polskim i rosyjskim*, [w:] *Język, społeczeństwo, wartości. Prace Komisji Językoznawczej BTN*, nr XVIII, Bydgoszcz, s. 257–263.
- Mańkowska G., 2013, *O kobietach i dla kobiet. Stereotyp płci w rosyjskojęzycznej prasie kobiecej*, Warszawa.
- Milejkowska H., 1989, *Лицо женского пола в норме русского употребления в связи с развитием общественных отношений*, [w:] *Studia z filologii rosyjskiej i słowiańskiej*, t. 17: *Z problemów ewolucji współczesnych języków słowiańskich w aspekcie socjolingwistycznym*, red. A. Bartoszewicz, Warszawa, s. 93–100.
- Mineeva Z.I., 2020, *Feminitivy s suffiksom -šic(a)/-čic(a)*, „Научный диалог”, № 7, s. 142–157. [Минеева З.И., 2020, *Феминитивы с суффиксом -щиц(а)/-чиц(а)*, «Научный диалог», № 7, с. 142–157.]
- Mineeva Z.I., 2022, *Feminitivy – 2020*, „Šagi/Steps”, t. 8, no. 3, s. 321–339. [Минеева З.И., 2022, *Феминитивы – 2020*, «Шаги/Steps», т. 8, № 3, с. 321–339.]
- Pavlova D.S., 2020, *Kosmetologinâ i advokatessa: buduše ili real'nost' russkogo âzyka*, „Philological Studies”, t. 18(2), s. 178–186. [Павлова Д.С., 2020, *Косметология и адвокатесса: будущее или реальность русского языка*, „Philological Studies”, т. 18(2), с. 178–186.]
- Polâkova L.V., 2000, *Naimenovaniâ lic ženskogo pola v russkom i nemeckom âzykah*, [v:] *Romano-germanskââ filologiâ*, вып. 1, Saratov, s. 132–137. [Полякова Л.В., 2000, *Наименования лиц женского пола в русском и немецком языках*, [в:] *Романо-германская филология*, вып. 1, Саратов, с. 132–137.]
- Sredi vas est' doktor?* [Среди вас есть доктор?], https://bestmemes.ucoz.net/news/sredi_vas_est_doktor_ja_doktorikha_doktoressa_doktorka_doktorsha_doktorinja/2020-09-14-425 [20.07.2023].
- Stepanov S.P., 2020, *Process obrazovaniâ feminitivov kak sfera bor'by za ravenstvo polov*, „Problemy âzykoznanîa i teorii kommunikacii”, s. 129–135. [Степанов С.П., 2020, *Процесс образования феминитивов как сфера борьбы за равенство полов*, «Проблемы языкознания и теории коммуникации», с. 129–135.], <https://cyberleninka.ru/article/n/protsess-obrazovaniya-feminitivov-kak-sfera-borby-za-ravenstvo-polov/viewer> [15.06.2023].

- Zamyšlâeva Ū.S., 2021, *Funkcionirovanie feminitivov-neologizmov v sovremennyh SMI*, „Vestnik Čelâbinskogo gosudarstvennogo universiteta”, № 4(450), *Filologičeskie nauki*, вып. 124, с. 52–56. [Замышляева Ю.С., 2021, *Функционирование феминитивов-неологизмов в современных СМИ*, «Вестник Челябинского государственного университета», № 4(450), *Филологические науки*, вып. 124, с. 52–56.]
- Zaharčuk E.A., 2021, *Feminitivy v kommunikativnom prostranstve sovremennosti: problemy slovoobrazovaniâ i slovoupotrebleniâ*, „Voprosy žurnalistiki, pedagogiki, âzykoznaniâ”, т. 40, № 3, с. 378–387. [Захарчук Е.А., 2021, *Феминитивы в коммуникативном пространстве современности: проблемы словообразования и словоупотребления*, «Вопросы журналистики, педагогики, языкознания», т. 40, № 3, с. 378–387.]

SELECTED PROBLEMS OF WORD FORMATION OF WOMEN'S NAMES IN CONTEMPORARY RUSSIAN

ABSTRACT

Keywords: feminatives, derivation, suffix

The article is devoted to selected issues of derivation and perception of women's names in contemporary Russian. The author points out the changes that have taken place in Russian over the last twenty years, i.e. since the publication of Kolesnikov's Dictionary of Women's Names. She states that in the modern Russian language women's names are derived with the help of word-forming formants well known from the Ruthenian language. However, some of them are used less frequently due to semantic and stylistic connotations (*-š(a)*, *-k(a)*), others have started to be used in a previously unobserved way (*-nic(a)*). Also word-forming formants considered obsolete and unproductive (especially *-ess(a)*) have become active. Only the suffix *-šic(a)/-čic(a)* does not change its meaning and/or stylistic character, preserving its productivity.